

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
t.a.v. Minister van Volksgezondheid de heer H.M. De Jonge
Postbus 20350
2500 EJ Den Haag

Ministerie van Justitie en Veiligheid
t.a.v. Minister van Rechtsbescherming de heer S. Dekker
Postbus 20301
2500 EH Den Haag

18 december 2019

Onderwerp:

Transformatie: noodzaak en kans voor kwetsbare kinderen

Geachte minister de Jonge, minister Dekker,

De transformatie in het sociaal domein is in volle gang! Dagelijks zetten duizenden professionals zich met hart en ziel in om gezinnen te ondersteunen bij het oplossen van hun vraagstukken en het realiseren van duurzame verbetering. Tegelijkertijd zien wij net als u knelpunten in de werking van het systeem.

In onze brief van 15 november reageerden wij op de noodkreet van de inspecties dat kwetsbare kinderen in Nederland op dit moment onvoldoende worden beschermd. Ook wijkteams ervaren dagelijks hoe nijpend de situatie voor deze kinderen en hun gezinnen is. Omdat het hier niet alleen jeugdproblematiek betreft maar een complex maatschappelijk probleem pleiten wij voor een fundamenteel andere benadering. Als wijkteams willen we daar maximaal op inzetten, maar dat kunnen we niet alleen. Met deze tweede brief gaan wij nader in op de kansen die wij zien en beschrijven wij wat er voor nodig is om in gezamenlijkheid verschil te kunnen maken in het dagelijks leven van deze kinderen en gezinnen.

Urgent maatschappelijk probleem

Uit het onderzoek van de inspecties blijkt dat kwetsbare kinderen onvoldoende bescherming krijgen en dat de jeugdbeschermingsketen in gevaar is¹. Tegelijkertijd tonen de inspecties aan dat het om gezinnen gaat waarbij vooral de problematiek van ouders in het oog springt. Het gaat om gezinnen met een zware belasting, meestal op verschillende levensgebieden tegelijkertijd. De oplossing ligt dan ook niet in de jeugdhulp of de jeugdbeschermingsketen alleen, maar in een brede maatschappelijke en integrale aanpak over de verschillende domeinen heen.

Ook voor het oplossen van het groeiend gebruik van jeugdhulp is een bredere maatschappelijke beweging noodzakelijk. We weten al jaren dat er maar weinig landen ter wereld zijn waar in de jeugdzorg zoveel dwangmaatregelen worden toegepast en waar zoveel kinderen worden opgesloten als in Nederland². Het gebruik van jeugdzorg neemt al 20 jaar enorm toe. Van 1 op de 27 kinderen in het jaar 2000 tot 1 op de 8 kinderen in 2018. Het NJi signaleert met name een enorme groei tussen 2000 en 2009. Onderzoek levert geen duidelijk bewijs dat kinderen en jongeren steeds meer problemen hebben die het stijgende zorggebruik verklaren³. Problemen met opgroeien en opvoeden zijn normaal, zo stelt het

¹ Kwetsbare kinderen onvoldoende beschermd (IGJ, 2019)

<https://www.igj.nl/documenten/rapporten/2019/11/08/kwetsbare-kinderen-onvoldoende-beschermd>

² Tirannie in de jeugdzorg (Clarijs, R., 2014) [https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/4596986/Clarijs Tirannie 25 11 2013 emb tot 25 11 2014.pdf](https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/4596986/Clarijs_Tirannie_25_11_2013_emb_tot_25_11_2014.pdf)

³ Het groeiend jeugdzorggebruik, duiding en aanpak (NJi, 2019) <https://www.nji.nl/nl/Kennis/Publicaties/NJi-Publicaties/Het-groeiend-jeugdzorggebruik>

NJi: “We lijken steeds minder te accepteren dat problemen erbij horen. Problemen lijken ook snel geïndividualiseerd te worden door diagnoses. De kennis over risico- en beschermende factoren laat echter overtuigend zien dat het gezond, veilig en kansrijk opgroeien en opvoeden van kinderen geen privéproject is van ouders en hun kind, maar een sociaal fenomeen waarin de hele samenleving een rol speelt”.

Het lijkt er op dat we als samenleving aan beide kanten van het spectrum tekort schieten. Aan de ene kant krijgen kwetsbare kinderen en gezinnen niet de bescherming die zij nodig hebben en plaatsen we veel meer van deze kinderen uit huis dan in omliggende landen. Aan de andere kant problematiseren en individualiseren we het normale opgroeien en de hobbels en teleurstellingen die daarbij horen.

Transformatie op meerdere fronten tegelijk noodzakelijk

Tijd om de focus te verbreden, de maatschappelijke oorzaken te onderkennen, en consequent vandaaruit te handelen. Want bovenstaande analyse is niet nieuw en was mede aanleiding voor de decentralisaties. Wat opvalt is dat nu het moeilijk wordt, door onder meer oplopende tekorten, terug wordt gegrepen op de oplossingen van vóór de decentralisatie (van bovenaf regelen, ingrijpen in structuren, meer regionaliseren). Maar om met Einstein te spreken: *we can not solve our problems with the same thinking we used when we created them.*

Wij pleiten voor het versterken van de transformatie naar een samenleving waarin gewone opgroeioproblemen er weer bij horen en mensen in de directe omgeving samen naar passende oplossingen zoeken. Een samenleving waarin de directe omgeving én professionals ook verantwoordelijkheid nemen als er wel terechte zorgen zijn. We zien sinds de decentralisaties veel mooie ontwikkelingen. Het is nu nodig om door te pakken en de transformatie op alle fronten tegelijk te versterken. Geen focus op één onderdeel, maar inzet op alle ingrediënten waarvan we weten dat ze werken. De belangrijkste drie zijn wat ons betreft⁴:

1. *Versterk het gewone leven*
2. *Integrale ondersteuning over de domeinen heen*
3. *Jeugdzorginterventies in wijken en buurten*

Wijkteams spelen een belangrijke rol in deze transformatie, maar we kunnen het niet alleen. Een duurzaam commitment van alle betrokkenen is noodzakelijk: lokaal, regionaal en landelijk.

Duurzaam commitment: lokaal, regionaal én landelijk

Wij dringen er daarom op aan dat u als stelselverantwoordelijken op landelijk niveau, samen met het openbaar bestuur op lokaal niveau, de in gang gezette transformatie versterkt en gesignaleerde knelpunten in de hulp aan kwetsbare kinderen en hun ouders oplost door:

1. *Het publieke debat over opvoeden en opgroeien in Nederland te voeren*
 - a. Over het normale opgroeien en opvoeden en de gezamenlijke rol en verantwoordelijkheid die we daar als volwassenen in hebben: opgroeien en opvoeden gaat normaalgesproken met horten en stoten en dat is niet erg.
 - b. Over de gezamenlijke maatschappelijke opgave om kindermishandeling en huiselijk geweld te voorkomen, onder ogen te zien, te helpen stoppen en herstel te bevorderen. Want ook daar hebben we als burger en als professional, in welke sector dan ook, een eigen rol en verantwoordelijkheid.
 - c. Over onze gezamenlijke verantwoordelijkheid om te leren als het een keer mis is gegaan. Niet door te wijzen naar één sector of beroepsgroep (*waar was jeugdzorg?*). Maar: waar waren wij allen?

⁴ Zie bijlage voor een toelichting op deze drie transformatielijnen

2. Belemmeringen weg te nemen

Help ons om belemmeringen weg te nemen die lokaal, of door de betrokken partijen onderling, moeilijk op te lossen zijn, zoals:

- a. Ruimte voor volwassen-GGZ en verslavingszorg, voor consultatie in de wijk en voor outreachende behandeling en begeleiding. Waar nodig aan huis, flexibel en vasthoudend, ook als de deur af en toe gesloten blijft. Voor een dergelijke laagdrempelige inzet, zonder verplichte eigen bijdrage, zijn afspraken met zorgverzekeraars nodig op landelijk niveau.
- b. Integratie van de uitvoering van taken in de veiligheidsketen en tegelijkertijd ruimte scheppen zodat in wijken duurzame samenwerking met vaste jeugdbeschermers mogelijk wordt.
- c. Gespecialiseerde jeugdhulp toevoegen aan wijken, met een inzet die gericht is op het versterken van het gewone leven. Zorgaanbieders landelijk stimuleren én faciliteren om die stap te kunnen zetten, bijvoorbeeld door gecontroleerde afbouw van grootschalige (gesloten) voorzieningen.
- d. Een stabiel en leefbaar gezinsinkomen draagt bij aan de veiligheid en ontwikkelingskansen van kwetsbare kinderen. Afgestemde (ruimte in de) regelgeving voor deze gezinnen rondom participatie, schuldenaanpak en bewindvoering op landelijke niveau vereenvoudigt de lokale uitvoering.

3. De menselijke maat te bevorderen

Succesvolle samenwerking is alleen mogelijk als de betrokken professionals uit de verschillende domeinen elkaar kennen doordat zij vaker samenwerken rond gezinnen. Conclusie van recent onderzoek⁵ naar samenwerking tussen jeugdgezondheidszorg, onderwijs en wijkteams luidt: de basis van samenwerken ligt in 'de menselijke maat'. Niet de samenwerkingsconvenanten zijn doorslaggevend voor succesvolle samenwerking, wel de menselijke kant van de samenwerking.

Wij vragen u om te bevorderen dat bij beleidskeuzes en inrichtingsvraagstukken telkens voor ogen wordt gehouden: hoe helpt dit inwoners en professionals (uit alle relevante domeinen) om duurzaam samen te werken? Pas dan kan professionele samenwerking ontstaan waar deze gezinnen daadwerkelijk mee geholpen zijn.

Graag lichten wij deze brief toe in een gesprek,

Marleen Beumer
Voorzitter Associatie Wijkteams

Contactpersoon:

Quirien van der Zijden

q.vanderzijden@associatiewijkteams.nl

⁵ De sterkste schakels (NCJ, Verwey Jonker, NJi, 2019) <https://www.ncj.nl/actueel/nieuws/artikel/de-sterkste-schakels-wat-werkt-in-de-samenwerking-tussen-jeugdgezondheidszorg-wijkteam-en-onderwijs>

Toelichting op de drie transformatielijnen

In onze brief pleiten wij voor het versterken van de transformatie naar een samenleving waarin gewone opgroeioproblemen er weer bij horen en mensen in de directe omgeving samen naar passende oplossingen zoeken. Een samenleving waarin de directe omgeving én professionals ook verantwoordelijkheid nemen als er wel terechte zorgen zijn.

We zien sinds de decentralisaties veel mooie ontwikkelingen. Het is nu nodig om door te pakken en de transformatie op alle fronten tegelijk versterken. Geen focus op één onderdeel, maar inzet op alle ingrediënten waarvan we weten dat ze werken. De belangrijkste drie voor kinderen die opgroeien in gezinnen met complexe problematiek:

1. Versterk het gewone leven
2. Integrale ondersteuning over de domeinen heen
3. Jeugdzorginterventies in wijken en buurten

We kunnen de transformatiebeweging versnellen door gezamenlijk richting te geven, dit consequent uit te dragen en initiatieven die aan zo'n samenleving bijdragen te versterken. Juist ook bij crises (in casuïstiek of in organisaties of in het stelsel) moeten we analyseren, handelen, leren en bijsturen met de transformatiegedachte voor ogen.

1. Versterk het gewone leven

Het NJi onderzocht recent welke factoren bijdragen aan een positieve ontwikkeling van jeugdigen en tegenwicht bieden aan risico's waaraan zij worden blootgesteld. Naast individuele factoren gaat het om factoren in de directe omgeving en de kansen die hen daar worden geboden¹. Die directe omgeving wordt gevormd door het gezin, de familie, vrienden en burens. Maar het gewone leven speelt zich ook af binnen de kinderopvang, op school, op straat, online, bij sport en andere vrijetijdsverenigingen, in eerste bijbaantjes.

In dat dagelijkse leven zou het gesprek over opgroeien en opvoeden, de hobbels en de leuke dingen, en welke rol wij daarin als volwassenen spelen, meer gevoerd moeten worden. Gesprekken over hoe om te gaan met prestatiedruk, gebruik van sociale media, gezonde leefstijl, lastige situaties bij echtscheiding. Maar ook over onze verantwoordelijkheid als omstanders en professionals voor die kinderen die opgroeien in belastende omstandigheden. Hoe zorgen we gezamenlijk dat zij de kans krijgen om hun talenten te ontwikkelen?

¹ Top 10 beschermende factoren (Nji 2018) <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Top-tien-positieve-ontwikkeling-jeugd.pdf>

2. Integrale ondersteuning over de domeinen heen

Verbetering van de bescherming van kinderen die opgroeien in belastende omstandigheden is alleen mogelijk met een brede maatschappelijke aanpak, integraal over de verschillende domeinen heen. Een aanpak die een nieuw soort vakmanschap stimuleert en de inzet vanuit andere domeinen versterkt:

2.1 Ruimte voor het nieuwe vakmanschap

Duurzame veiligheid zonder uithuisplaatsingen kan alleen geborgd worden als er goede samenwerking is met gezinsleden² en belangrijke anderen in hun directe omgeving. Samenwerking vanuit de grondhouding dat ouders, families en sociale netwerken de deskundigen zijn over hun eigen leven en daarover de regie hebben. Waarin professionals als passanten een aanvullende bijdrage leveren. Dit vraagt van alle professionals een nieuw soort vakmanschap. In de praktijk blijkt dat een consequente uitvoering van deze principes vaak botst met de systeemwereld van gemeenten, wijkteam-, jeugdzorg- en andere organisaties in het sociale domein³.

Willen we de doelen van de transformatie realiseren dan moeten we met z'n allen beter worden in het overbruggen van deze kloof tussen de leefwereld van gezinnen en de systeemwereld van onze organisaties. Zodat de systeemwereld weer dienstbaar wordt en professionals ruimte krijgen om door te ontwikkelen in dit nieuwe vakmanschap.

2.2 Inzet vanuit andere domeinen versterken

Voor kwetsbare kinderen, die opgroeien in gezinnen met complexe problemen, is de inzet vanuit andere domeinen essentieel om de veiligheid te kunnen waarborgen. We denken dan met name aan:

- Laagdrempelige inzet van gespecialiseerde thuiszorg en gezinsverzorging bij gezinnen die langdurig met (complexe) problematiek te maken hebben en ondersteuning nodig hebben om het gezin draaiende te houden.
- GGZ-behandeling en begeleiding voor ouders met psychiatrische of verslavingsproblematiek, outreachend en vasthoudend in de directe leefomgeving. Zodat hun kinderen geen onnodig gebruik hoeven maken van specialistische jeugdhulp en jeugdbescherming.
- Verminderen van de armoedeproblematiek door het waarborgen van een leefbaar gezinsinkomen is essentieel voor de veiligheid en ontwikkelingskansen van kwetsbare kinderen. Dat vraagt om een regelmatig inkomen, vroegtijdige en gecoördineerde aanpak om schulden te voorkomen en te verminderen en in bepaalde situaties meer flexibiliteit in de uitvoering van de participatiewetgeving.
- Het versterken van de rol van energiebedrijven en woningbouwcorporaties bij het voorkomen van betalingsachterstanden. Maar ook bij vroegsignalering op het gebied van schulden, vervuiling en huiselijk geweld.

² Wat werkt in multiprobleemgezinnen (Nji, 2014) https://www.nji.nl/nl/Download-Nji/Wat-werkt-publicatie/Watwerkt_Multiprobleemgezinnen.pdf

³ Sociaal Netwerk werkt, maar het systeem (nog) niet! (Portengen, R in Jeugdbeleid, september 2019) <https://link.springer.com/article/10.1007/s12451-019-00204-z>

3. Transformatie van het jeugddomein richting wijken en buurten

Op verschillende plekken in het land raken jeugdzorgaanbieders in de knel. Landelijk afgedwongen regionale samenwerking biedt hier geen oplossing, daarvoor zijn de ontwikkelingen in gemeenten en regio's te divers. Ook zal een gedwongen stelselverschuiving jarenlang aandacht opeisen, ten koste van de inzet voor kinderen en gezinnen. Wij pleiten daarom voor meer maatwerkoplossingen afgestemd op de specifieke situatie binnen gemeenten en regio's. Waarbij gemeenten en regio's verantwoordelijkheid nemen voor zorgvuldig opdrachtgeverschap, zorgaanbieders voor volwassen opdrachtnemerschap. Beiden met de transformatie voor ogen. Want de gezinnen die wij begeleiden hebben (specialistische) jeugdhulpverleners en jeugdbeschermers nodig die zich aan hen en hun dagelijkse leefwereld committeren. Jeugdprofessionals die samen met inwoners, scholen en andere professionals in wijken passende ondersteuningsvormen ontwikkelen en inzetten.

We denken daarbij aan:

- Meer interventies waarbij gezinnen die overbelast zijn duurzaam worden ondersteund door buurtgenoten, zoals meeleefgezinnen, steunouders, buurtgezinnen, logeergezinnen.
- Flexibele, outreachende en vasthoudende intensieve ambulante ondersteuning dicht bij kinderen en gezinnen, op school, op straat, de vrijetijdsvereniging, thuis. Zo lang als nodig, zo kort als kan en terugkerend als moet. In lijn met het advies van de RSJ en RVS zou dergelijke intensieve vrijwillige hulp in de plaats moeten komen van hulp die nu geboden wordt onder de noemer 'drang' of 'preventieve jeugdbescherming'⁴.
- Als uithuisplaatsingen overwogen worden, hebben we jeugdhulpverleners nodig die mee zoeken naar oplossingen in de eigen leefomgeving, zodat het gewone leven en de schoolgang doorgang kan vinden. Voorbeelden hiervan zijn een hulpverlener toe te voegen aan gezin ("met stretcher in gezin") of flexibele bedden in de wijk waar kinderen tijdelijk kunnen verblijven.
- Jeugdbeschermers die zich committeren aan een wijk en de leefwereld van de onder toezicht gestelde kinderen die daar wonen. Zodat er duurzame samenwerkingsrelaties met en rond deze gezinnen kunnen ontstaan. We zien hier in diverse gemeenten en regio's al mooie voorbeelden van.

⁴ Advies intensieve vrijwillige hulp (RSJ/RVS, 2019) <https://www.rsj.nl/documenten/rapporten/2019/11/25/advies-intensieve-vrijwillige-hulp>